

Motivációk az erkölcsoktatáshoz és az erkölcsi neveléshez

Az erkölcsi oktatás és nevelés a szülők és az iskola feladata. Az állami iskolákban már 50 éve nincs erkölcsoktatás, és a szülők sem oktatják kielégítően gyermekeiket, mert már ők sem kapták meg az alapokat ehhez. Többek között ez is az oka a bűnözés növekedésének, az erkölcstelen cselekedetek elterjedésének mind a társadalomban, mind a gazdasági életben.

Az erkölcs Heller Ágnes szerint a jó és rossz közti különbségtétel képessége. Hozzátehetjük ehhez: a jóhoz való ragaszkodás, illetve a rossz elutasítása. A jó és rossz közti különbségtétel azért nem olyan egyszerű feladat, mert sokan a jót rossznak mondják, és a rosszat jónak, és ez a társadalmi ítéletre is érvényes. Senki sem akar magának rosszat, mégis a saját maga választotta út viszi romlásba. „Van olyan út, mely helyesnek látszik az ember előtt, a vége mégis halálra menő út” (14,12). (Az idézetek a későbbiek során is a Biblia Példabeszédek könyvéből valók; a zárójelben levő szám a fejezet- és a versszámot jelenti.) A tanítás és a tisztánlátás hiánya miatt sokan nem tudnak különbséget tenni jó és rossz között.

Mint ahogy az embernek sötétben lámpásra van szüksége, hogy fel ne bukjon, el ne tévedjen, az életben való eligazodáshoz, tisztánlátáshoz is világos és egyértelmű erkölcsi elvekre van szüksége. „Mert szövétnek (lámpás) a parancsolat, és a tudomány világosság, és életnek útja a tanító feddések” (6,23). Az erkölcsi parancsok, a tudomány világító ereje, a tanító feddések együtt képesek az embert helyesen irányítani az életben. Minden sportjátékban szükség van játékszabályokra, és ezt a sportolók igénylik is. Csak akkor tudják képességeiket kifejteni, ha ismerik a határokat. Ez olyan igazság, amelyet a társadalomban is alkalmazni kellene. Ugyanis korlátok nélkül elképzelhetetlen az igazi szabadság.

Mi motiválja az erkölcsöt? Érdemes-e erkölcsösnek lenni? Vajon az erkölcsi oktatás és nevelés elérheti-e a célját? Tény az, hogy nem mindenki látja be, hogy az erkölcsi nevelés az egyén és a társadalom érdekét szolgálja. Vagy, ha ezt el is ismerik, saját cselekedeteiken mit sem változtatnak. Az alkoholistát és a drogélvezőt nem szabadítja meg káros szenvedélyétől az, ha előadást tartunk nekik az alkohol és a kábítószer káros hatásairól. Ha már szenvedély lesz a romboló tevékenységből, akkor a szabadításhoz nem elég az oktatás és nevelés. Ezek a megelőzés eszközei. A megelőzés a legolcsóbban és a legegyszerűbben kivitelezhető védekezés, ezért nem volna szabad elmulasztani.

AZ ERKÖLCSOKTATÁS FOGADÁSA

A megelőzés első lépése az oktatás. Ez elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy különbséget tudjunk tenni jó és rossz között az erkölcsi törvények alapján. A jóhoz való ragaszkodás és a rossz elutasítása már a nevelés eredménye. Ehhez szükség van motivációra is. De az eredmény annak is függvénye, hogy milyen embereket oktatunk, illetve nevelünk.

Fontos a szülői tanítás: „Hallgasd fiam a te atyád erkölcsi tanítását, és a te anyád oktatását el ne hagyj” (1,8). „Ragaszkodj az erkölcsi tanításhoz, ne hagyj el, őrizd meg azt, mert a te életed” (4,13). A tanítás a szülő és tanár felelőssége: „Tanítsd a gyermeket az ő útjának módja szerint, még amikor megvénhedik is, el nem távozik attól” (22,6).

A szülő és tanár a legjobb akarat mellett sem tud mindenkinél eredményt elérni. Csak annál, aki maga is akarja és elfogadja a tanítást: „Add a te elmédet az erkölcsi tanításra és a te füledet a bölcs beszédre” (23,12). Miért nem fogadják el sokan az erkölcsi tanítást?

1. Mert lelkületük ellenkező töltésű. Van, aki igaznak mondja a bűnöst, és kárhoztatja az igazat. Ő maga nem igaz, de annak tartja magát. Ez az oka, hogy lelkileg vak. Illetve mert lelkileg vak, nem lát tisztán.

2. Akit kívánságai vezetnek, nem veszi figyelembe az erkölcsi törvényeket. A kívánság pedig megfogandó: bűnt szül, ezért minden jó és igaz ellen dühösködik.

3. Értelmi eltévelyedés. Az értelemben a jó és rossz egyformán fellelhető. Az ember gondolkodását befolyásolja saját vélt érdeke. Ilyen ellentmondásos gondolkodás az előítéletes gondolkodás. Például a politikai pártok azért nem értik meg egymást, mert gondolkodásuk alapja nem az igazság és erkölcs, hanem az önző érdek. „Az ember, aki eltévelyedik az értelem útjáról, a holtak seregénél időzik” (21,16).

4. Az énközpontú ember saját magát bölcsnek tartja, pláne ha gazdag. „Bölcs az ő maga szeme előtt a gazdag ember, de az értelmes szegény átlát rajta” (28,11).

5. A nevelés hiánya. Ha a gyermeket szabadjára engedik, rossz tulajdonságai szabadon fejlődhetnek, és a környezet rossz hatását sem tudja kivédeni. Az a szülői szigor, mely szereptől fakad, hasznos. „A dorgálás bölcsességet ad, de a szabadjára hagyott gyermek megszegyeníti az ő anyját” (29,15).

6. Van, akinek nincs önkontrollja. Jónak tartja magát, holott nem az. Ha pedig jó, akkor nincs szüksége erkölcsi tanításra, nevelésre. „Van olyan fajta, aki maga szeme előtt tiszta, pedig az ő szennye még nincs lemosva” (30,12).

7. Aki az erkölcsi nevelésnek ellenáll, a rossz csábításának sem fog tudni ellenállni. A rossz társaság bűnre akar csábítani. Azt mondják: Gyere velünk, leselkedjünk mások után, és vegyük el javaikat, sorsodat vedd közénk, és legyen közös erszényünk. Vagy cigarettára, alkoholra, drogra csábítanak. Nemet mondani csak az tud, akinek szilárd erkölcsi elvei vannak. A gyermeknél ez még nincs meg, ezért kell rájuk vigyázni szülőnek, nevelőnek: „Fiam, ha a bűnösök el akarnak csábítani téged, ne fogadd beszédüket” (1,10).

8. A gyermeket ahhoz, hogy eredményesen oktathatni, nevelni tudjuk, meg kell ismerni. „Az ő cselekedeteiből ismerheti meg magát még a gyermek is, hogy tiszta-e és igaz-e az ő cselekedete” (20,11). A igaz cselekedet távol áll a gonosztól. „Vigasság az igaznak igazat cselekedni, de ijedelem a hamisság cselekedőinek” (21,15). „A gonoszságban élő emberek nem értik meg az igazságot” (28,5a). Tehát az örökölt előnytelen tulajdonságok és a rossz környezet hatása nagy mértékben megnehezíti a jobbító szándékú nevelést. Az ilyen sokszor nyíltan visszautasítja az erkölcsi oktatást.

9. A bölcs és értelmes gyermek boldog, hosszú életű lesz, és tisztelni fogják. „A bölcs fiú megörvendeztetni az ő anyját” (10,1a). „A bölcs elméjű beveszi a parancsolatokat” (10,8a). Megérti az erkölcsi oktatást, és elfogadja a maga számára követendőket: „A bölcs fiú enged atyja intésének” (13,1a). Ez egyben a bölcsesség ismérve is, ha a gyermek enged a tanácsnak, és elfogadja az erkölcsi oktatást. Az értelmes gyerek könnyen is tanul, mert érdeklődő, és sikerélménye is van. De saját magára is jobban tud figyelni: „Az eszesnek bölcsessége az ő útjának megértése” (14,8a). Ezenkívül tud magára vigyázni: „Az eszes pedig a maga járására vigyáz” (14,15b). Nem hallgat a kísértőre, inkább elmenekül: „A bölcs félvén eltávozik a gonosztól” (14,16a). Meg tudja ítélni a következményeket is: „Az eszes meglátja a bajt, és elrejtí magát” (22,3a). Igyekszik az erkölcsi törvények szerint élni: „Aki megőrzi a törvényt, eszes fiú az” (28,7a).

10. A bolond, a balga gyermek nem szereti az erkölcsi tanítást: „A bölcsességet és az erkölcsi tanítást a bolondok megutálják” (1,7b). „A bolond megutálja az ő atyjának tanítását”

(15,5a). A szülőnek bánata, ha gyermeke buta vagy balga: „A bolond fiú szomorúság az ő anyjának” (10,1b). Nem fogadja el szülei, nevelői intését, dorgálását sem. Kevély és elbizakodott: „A bolondnak szájában van a kevélység pálcája” (14,3a). „A bolond dühöngő és elbizakodott” (14,16b). Veszekedős: „Valaki pedig bolond, patvarkodik” (20,3b). Mások tanácsát nem fogadja el, pedig nagy szüksége volna rá. „A bolondnak útja helyes az ő szeme előtt” (12,14a). Sajnos, az ő bolondsága maradandó: „Ha megtörméd is a bolondot mozsárban mozsártörővel a megtört gabona között, nem távoznék el őtöle az ő bolondsága” (27,22).

MOTIVÁCIÓK

Az erkölcsstanítás második lépése a nevelés. Ennek célja, hogy a gyermek az erkölcsi alapelveket és parancsokat elfogadja, és próbálja megtartani. Az erkölcsiséget példamutatással be is kell mutatni. A szülő és tanár oktatása csak akkor hiteles, ha úgy is él, ahogy tanít. A gyermeket az erkölcsiségre fegyelmezni nem lehet. A szülőnek és tanárnak nem szabad abba a hibába esni, hogy a fegyelmezés eszközével próbáljon erkölcsi nevelést adni példamutatás helyett.

Az erkölcsi nevelés legkönnyebb a Biblia segítségével. Ezt felismerte az orosz oktatásügy is, és felkértek két angol professzort még 1993-ban, hogy állítsanak össze egy anyagot a Biblia alapján az iskolai erkölcsoktatás számára. Ez az anyag először az Ucsityelszkaja Gazétában jelent meg 42 folytatásos közleményként, később könyv alakban is kiadták „Biblia és etikai nevelés” címen. Magyar fordításban is megjelent. Az orosz tanárok azért választották a Bibliát, mert úgy érezték, azonnali cselekvésre van szükség, és máshonnan nem kaphatnak ilyen egyértelmű iránymutatást. Maguk a tanárok is tudatlanok voltak ezen a téren. Sürgősen adniuk kellett a gyerekeknek megbízható erkölcsi értékeket és egészséges irányelveket, nehogy úgy nőjenek fel, mint elveszett nemzedék az erkölcsi tanításban mutatkozó jelenlegi vákuum következtében. A Biblia motivációkat is tartalmaz és példaképet is, így sikeres lehet a bűnözés, az alkohol és a kábítószer elleni küzdelemben. A következőkben néhány legfontosabb bibliai motivációt fogunk tárgyalni, melyek általános használatra is értelmezhetők.

1. Az ember magától nem tudja teljes mértékben megtartani a törvényt. Ezért a javuláshoz az ember természetének meg kell változnia.

A Biblia etikai rendszerét Jézus Krisztus személyével támasztja alá: A hozzá való személyes hűség és szeretet az erkölcsiség kritériuma. Ez a szeretet lehetővé teszi az újjászületést, és motiválja parancsainak megtartását. „Az szeret engem, aki parancsaimat megtartja” – mondja Jézus. Nem a vallásos tevékenység, hanem a Jézussal való személyes kapcsolat a döntő.

De mi motiválja a Biblia nélkül élő embereket az erkölcsiségre? Kiindulhatunk a bibliai motivációból, és azt alkalmazhatjuk általánosságban is. Esetünkben ez azt jelenti, hogy az erkölcsőt tanító személy iránti szeretet motivál. Ha a gyermek nagyon szereti szüleit, akkor könnyű neki engedelmeskedni. Ha a tanárt a tanulók szeretik, akkor tantárgyát szívesen tanulják, és intelmeit is inkább megfogadják. Aki tehát etikát akar tanítani, vagy erkölcsileg nevelni akar, annak meg kell magát szerettetni tanítványaival.

2. A keresztény etika fontos motivációja az üdvösség. A földi élet csupán próbaidő, melynek alapján a örök élet elnyerhető, iskola, mely felkészít az örök életre. A utolsó ítéleten Jézus Krisztus lesz a bíró, aki mindenkit megítél cselekedetei szerint, és ennek eredménye lesz az örök élet vagy kárhozat. A halál utáni élet kiszélesíti a perspektívát.

Ha ezt a motivációt általánosítjuk, akkor a következmények fontosságához jutunk. Cselekedeteinknek következményei vannak. Az erkölcsi törvények figyelembevételének jó, megszegésének káros következménye van. Például a szabad szerelem következményének tekint-

hetjük a nemi betegségeket. Kérdés, hogy van-e motiváló ereje a következményeknek? Biztos, hogy nem minden esetben. „A maga álnokságai fogják meg az istentelent, és saját bűnének köteleivel kötöztetik meg” (5,22). A bűn káros következményeit nem mindenki látja. Ehhez bizonyos értelmi és erkölcsi szint szükséges. „Az eszes meglátja a bajt, és elrejtí magát, a bolondok pedig neki mennek, és kárát vallják.” (22,3). A bölcs képes mások kárán tanulni, az okos a saját kárán, de a buta saját kárán se.

3. A megváltás, mint a keresztény etika motivációja. Jézus Krisztus magára vállalta szenvedése és halála által minden ember minden bűnének büntetését. Helyettem és értem halt meg, mondta a benne hívő. Ezáltal megnyílt a bűnbocsánat és a büntől való szabadulás útja azoknak, akik hisznek benne, és bűneiket megbánják. Motiváló tényező, hogy a bűnbocsánat szabadságot ad, megment a bűnök szolgaságától, a sátán hatalmától, megszabadíthat az erkölcstelenség és rossz szokások megkötözöttségétől.

A profán világ számára ezekből érték a hit és a bűnbánat. Hit minden cselekedetünkhöz szükséges. A hitet tanulni kell. Például jó iskola lehet erre a betegségből való gyógyulás. Az erkölcsi fejlődés alapja pedig, hogy megbánjuk bűnös tetteinket, hogy azokat el tudjuk hagyni. Motiváló tényező lehet a káros következmények átgondolása után a bűnös cselekedet megbánása, amely egy érzés, de elhatározás is, hogy többé nem követjük el. Itt is érvényes, hogy ez sem mindenkét motivál.

4. Jézus Krisztus feltámadása után 50 nappal, pünkösdkor a Szentlélek eljött, és ennek hatására 3000 ember tért meg Jeruzsálemben. A Szentlélek valóságos szellemi erőként jelentkezik ma is a világban, és aki ezt érzéklni és megtapasztalni képes, annak erőt ad többek között a törvény megtartásához is. A profán világ számára erő a megértés, a hit és az akarat. Meg kell érteni azt, hogy a törvény jó, az egyén és a társadalom védelmét szolgálja, el kell hinni, hogy megszegésének káros következményei vannak, és az akaratot a megtartásához igénybe kell venni. Ezek motiváló tényezők lehetnek.

A bibliai motivációkon kívül vannak általános, mindenki számára igénybe vehető motivációk is, a következőkben ezekkel foglalkozunk.

5. A tudomány is lehet motiváló tényező. Az orvostudomány, a biológia, a pszichológia és a társadalomtudomány olyan fejlettségi fokot ért el, hogy erkölcsi kérdésekben is dönthet, mégpedig elvégzett kísérletek alapján, tehát objektív módon. Például az orvostudomány szerint a testi betegségek nagy részét lelki tényezők és helytelen életvitel okozza. Ilyen értelemben a betegségek nagy része elkerülhető az erkölcsi törvények figyelembevételével. Az erkölcstan szerint rossz a bűn, és az erény jó. Az orvostudomány szerint rossz minden, ami betegséget okoz, és jó minden, ami segít megtartani és erősíteni az egészséget. A bűn következménye sok esetben a betegség, az erény pedig segít megőrizni az egészséget. A negatív érzések és gondolatok, melyek bűnös érzéseknek és gondolatoknak is nevezhetünk, méreganyagot termelnek a szervezetünkben. Ezeket az anyagokat laboratóriumban kémiai, illetve fizikokémiai módszerekkel ki is lehet mutatni, és mennyiségileg is meg lehet határozni. A negatív érzelmek mérget termelnek szervezetünkben, a pozitív érzelmek gyógyszert.

A felindulás, harag, bosszú, vagy ha másokról indulattal hevítve, kedvezőtlenül nyilatkozunk, az túlfolyásra készíti az agyalapi mirigy, az agyfüggelék, a mellékvesekéreg, a pajzsmirigy és a többi mirigy hormonjait. Ezek a túlfolyó nedvek betegséget okozhatnak az emberi szervezet különböző részeiben. De kedvező hatásra is van példa: „A szeretet épít” (1. Kor. 8,1b), mondja a Biblia. Ez a megállapítás ma már laboratóriumi vizsgálatokkal is bizonyítható. Például azoknak a szívbetegeknek a testnedveiben, akik szeretetkapcsolatban élnek, dopamin és norepinephrin nevű hormonszerű anyagokat mutattak ki, melyek erősítik az immunrendszert. Akiben van szeretet, azoknak teste több védőanyagot termel, mint akiben nincs. Még

nagyon sok ehhez hasonló példát lehetne említeni, de a példák sokasága még nem biztos, hogy motivál.

Egyesek mondhatják, hogy a tudomány motiváló hatása nem elég ahhoz, hogy az embereket visszatartsa a bűn elkövetésétől. Ez általában így van. De azért pozitív példák is akadnak. Például Amerikában a tudományos eredmények alapján történt felvilágosító munkának lényeges szerepe volt a dohányzás nagymértékű visszaszorításában. Hasonlóképpen Nyugat-Európában az egészséges életmód elterjesztésében a tudományos felvilágosítás említésre méltó eredményeket ért el. Biztos, hogy nem mindenki fogadja meg a jótanácsot. De azért az értelmesebb emberek egy része kipróbálja. A társadalom színvonalától is függ az erkölcsi oktatás eredményessége.

6. Az érzelmi ráhangolás is motiváló tényező lehet. Ismeretes az a tény, hogy hatni lehet érzelmi alapon is. Ezt ki is használják a politikában (például vezetők lejáratása), a szórakoztató iparban, a propagandában stb. Ennek alapja a következő törvényszerűségben rejlik: Ha valamivel érzelmileg azonosulunk, akkor az cselekvésre serkent, ha érzelmileg közömbösek vagyunk valamivel szemben, akkor az lassítja a cselekvést, ha pedig valamit érzelmileg elutasítunk, akkor az leállítja a cselekvést. Az ezen az alapon való erkölcsi neveléshez el kell érni az érzelmi azonosulást. Amikor az ember büntetést követ el, azt legtöbbször azért teszi, mert érzelmileg vonzódik a bűnhöz. A misszionáriust, aki pogány embereket akar megnyerni Isten számára, munkájában motiválja az Isten és emberek iránti szeretet meg az a tudat, hogy igaz ügyet szolgál. Értelmi elfogadás és érzelmi kötődés, illetve azonosulás van a motivációjában. Ehhez hasonlóan a szülő vagy tanár érzelmi azonosulás alapján megpróbálhatja a jó dolgokat elfogadtatni gyerekeivel, tanulóival. Ehhez először az értelemre kell hatni megfelelő olvasmányokkal, beszélgetéssel, példakép állításával. Ez a feladat azért nehéz, mert manapság az ifjúság elsősorú nevelője a TV, mely leginkább ellenkező irányba nevel.

7. Dicséret és büntetés alkalmazása az erkölcsi nevelésben. A pedagógusok általában azon a véleményen vannak, hogy eredményesebb a jócselekedet megdicsérese, mint a rossz büntetése. Az általánosítás azonban itt helytelen, mert a gyerek lelkületétől függ, hogy számára mi a megfelelőbb: „Foganatosabb az eszesnél a dorgálás, mintha megverned a bolondot százszor is” (17,10). A bolondnál nem használ a verés sem, viszont az értelmest elég figyelmeztetni. A nehezen nevelhető gyermekek több szeretetet igényelnek. Sajnálatos módon ezek kapnak kevesebbet, mert nehéz jobban szeretni egy rosszabb gyereket. A szülőknek, pedagógusnak jól kell ismerni a nevelendő gyermeket, és neki megfelelő pedagógiai módszert kell nála alkalmazni.

8. Nevelési módszerek szerepe a szülői értékrend követésében: Négyféle alaptípust említhetünk: 1. A totális tekintélyelvű nevelés, melynél a szülő vagy tanár teljes mértékben uralma alatt tartja a gyermeket szeretet nélkül. Hiba esetén mindjárt fenytítenek. 2. A tekintélytisztelő módszer a feltétel nélküli szereteten alapul, irányítja a gyermeket, és kijavítja a hibáit. 3. Az engedékeny módszernél a gyermeket szeretik, de nem kap útbaigazítást, azt tehet, amit akar. 4. A teljes elhanyagolás, amikor a szülők egyáltalán nem foglalkoznak a gyermekkel.

Nemrégiben egy tanulmány jelent meg Amerikában olyan fiatal felnőttekről, akiket a felsorolt négyféle fegyelmezési módszer valamelyikével neveltek. Ennek alapján a tekintélytisztelő módszerrel nevelt gyermekek kerültek ki győztesen. Nekik sikerült azonosulni szüleik értékrendjével, még a kamaszkori lázadás éveiben is ragaszkodtak hozzá, még szüleik hitét is meggyőződéssel vallották. Az utolsó helyre a totális tekintélyelv alapján nevelt gyermekek kerültek.

Ha a szülői értékrend helyes, és a tanár az igazságot tanítja, és a kölcsönös szeretet jellemzi a szülő-gyermek, tanár-diák kapcsolatot, akkor az erkölcsi nevelés sikeres lesz. Ha a szülői értékrend helytelen, akkor ezt közvetíti gyermekének is. A tanítvány így nem lesz na-

gyobb a mesterénél, az alma nem esik messzire a fájától. Ezért szükséges, hogy a szülő és a nevelő ne csak a tanítványát, hanem önmagát is nevelje és fejlessze erkölcsi téren.

9. Az erény fegyver a bűn ellen. „A szeretet kiűzi a félelmet” – mondja a Biblia. De nemcsak a félelmet, hanem az irigységet, a gyűlöletet, a féltékenységet és sok egyéb negatív érzést, amivel mások iránt terhelve vagyunk. „Könyörtületességgel és igazsággal töröltetik el a bűn” (16,6a). Más fordításban jóság és hűség szerepel. Az erkölcsi nevelés sikeres lehet az erények tanításával, megszerettetésével és olyan példaképek ismertetésével, akik hősi fokon gyakorolták az erényeket. „Nagyon destruktív rendszer az, mely isteníti a fiatalokat, miközben nem nyújt számukra elérhető eszményeket, vagyis semmit, amire felnézhetnénk” (May Sarton).

10. Szellemi célok és végcél kitűzése motiválhat az erkölcsi fejlődésben. Sőt maga az erkölcsi fejlődés is lehet cél. Fel kell mérni a jelenlegi szintet az erkölcsi törvények és önvizsgálat alapján, és ki kell tűzni egy elérendő és elérhető szintet, valamint tervet dolgozni ki annak elérésére. A cél lelkesíthet, ha vonzó. Természetesen ez a motiváció sem való mindenkinek. Nincs olyan általános, mindenki számára hatékony motiváció, mely mindig eredményes lenne.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az életben való eligazodáshoz megbízható erkölcsi elvekre van szükség. Az erkölcsoktatás és nevelés annak is függvénye, hogy milyen embereket oktunk. Az erkölcsi oktatást sokan azért nem fogadják el, mert lelkületük ellenkező töltésű, mert kívánságaik szerint élnek, vagy értelmük eltévelyedett, énközpontúak, hiányos a nevelésük, nincs önkontrolljuk, vagy nem bölcsök, hanem balgák, ahogy a Biblia mondja

Az erkölcsi neveléshez szükséges a példakép, az erkölcsös viselkedés bemutatása, de motiváció is kell. Az erkölcsöt tanító személy iránti szeretet a legfőbb motiváció. További motivációk: A káros következmények meglátása és elrettentő hatása, a hit és a bűnbánat, a tudomány eredményeinek erkölcsi mondanivalója, az érzelmi ráhangolódás, a tanítvány számára a legmegfelelőbb pedagógiai módszer alkalmazása, a tanítvány feltétel nélküli szeretete, a negatív érzések kiűzése szeretet által, valamint erkölcsi célok és végcél kitűzése. A cél lelkesít, ha az vonzó.

IRODALOM

1. Biblia, Károli Gáspár fordítása, Magyar Biblia Tanács, Budapest, 1986.
2. Prof. Dr. David Gooding és prof. Dr. John Lennox: Biblia és etikai nevelés, Evangéliumi Kiadó.
3. Kozéki Béla: A motiválás és motiváció összefüggéseinek pedagógiai, pszichológiai vizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
4. Heller Ágnes: Általános etika, Cserépfalvi, Budapest, 1994.
5. D. Wright: The Psychology of Moral Behaviour.
6. Beran Ferenc: A keresztény erkölcs alapjai, Szent István Társulat, Budapest, 1999.